

Redactioneel

Omzien en vooruitblikken

Een functie opnemen, een ambt neerleggen. Redacteur zijn van een tijdschrift, is dat een ambt? Het is alleszins een functie. Wat is overigens het oorspronkelijke verschil tussen een functie en een ambt? Tenzij het 'openbaar' is. En wat is een functie anders dan een positie in een vergelijking, in een algebraïsche operatie waarvan de operatoren soms meer doen dan ze bevroeden, vaak minder weten dan ze denken, altijd gevat zijn in een raster.

'In het vertoog dat ik vandaag moet houden,' – zo begon Michel Foucault zijn oratio voor het Collège de France op 2 december 1970 – '[...] hoopte ik me ongemerkt te kunnen voegen. Veeleer dan het woord te nemen, wilde ik erdoor worden omhuld [...]. Hoe gaarne had ik bij het spreken gemerkt dat een naamloze stem mij al heel lang voorafging [...].'¹ Zijn vertoog moet dus worden gelezen in een reeks, het is een wending in een 'never ending story'. In dit verhaal vindt hij zijn plek, meer bepaald zelfs in de lacunes, in de 'interstices' die het discours openlaat en waarmee het hem een seintje geeft om er het zijne aan toe te voegen. Deze waarlijk historische referentie – ik ben niet ik, maar een wending van het vooraf bestaande verhaal – kan men niet opvatten, kwade trouw buiten beschouwing gelaten, als onverteerbare pretentie. Het is een subjectieve rectificatie, de wijze waarop een subject zich – met zijn 'pretenties en assumpties', zoals Frans Boenders het in een titel ooit uitdrukte, realiseert als ondergeschikt aan een ontwikkeling zonder welke het niet zou zijn (geworden) wat het is. 'Werde der du bist!', jawel, maar steeds gevat in discursieve reeksen, niet zonder een quasi oneindig aantal ketens van betekenaars die de plaats in de wereld en de omgang met de werkelijkheid uittekenen, omcirkelen.

Bij het neerleggen van een ambt hoort een afscheid. Wie weggaat, geeft iets mee. In mijn geval het weinige, het enige wat ik heb: *enkele woorden*. Voor ik eind dit jaar de redactie verlaat, wil ik in dit, mijn laatste redactioneel, mijn activiteit voor dit Tijdschrift – jawel, met hoofdletter – afwegen. Geen cijfers of tabellen, uiteraard niet. Presumptie en

assumptie kunnen het zonder, moeten het zonder pretentie stellen, maar verdienen het theoretisch te worden onderbouwd. Daarom deze kleine schets van de wijze waarop ik mezelf steeds in een reeks heb weten.

Tijdschrift voor Psychiatrie. Een tijdschrift is een periodiek verschijnend drukwerk waarin artikels en andere gewrochten worden verspreid. 'Voor' duidt aan dat het om de verdediging of althans de benaerstiging van een bepaald object gaat, in dit geval de psychiatrie. De psychiatrie? Tja, daar schijnt af en toe toch wel een probleem rond te rijzen, om het op zijn nauwst uit te drukken. Zou ik daar tot afscheid iets over kunnen zeggen? Na meer dan elf jaar 'functie' in een periodiek verschijnend drukwerk ter benaerstiging van de psychiatrie zou dat toch wel eens mogen, als het al niet zou moeten, zo durf ik te denken. Proberen dan maar.

Toen ik als arts-assistent in opleiding mijn eerste stappen in de psychiatrie zette, werd ik op een mooie ochtend naar aanleiding van een psychiatrisch consult door een oudere collega met de volgende woorden vriendelijk begroet: 'Ach, Van Hoorde, psychiatrie, bestaat dat eigenlijk?' Ik was reeds genoeg geschoold om niet al te perplex te zijn, en tegelijk toch genoeg gevormd om mijn verwondering niet zonder meer opzij te schuiven. Als interpellatie kon dit immers tellen: kan men, zo dacht ik dadelijk, zijn dagelijks bezigzijn ontkennen? Kan men met een eenvoudige vraag de fundamenteën van de edele geneeskunde onderuithalen en haar intellectueel zo hoogstaande tak afzagen terwijl men er zelf op zit? Mijn naïef geloof van toen, dat niet vrij was van een behoorlijke dosis sciëntisme, ondersteunde mijn geamuseerde verontwaardiging. Ik moest het antwoord echter schuldig blijven, ook al had ik de intuïtie dat het in de sfeer van het ambacht moest liggen. Hoewel lang in reserve gehouden, heeft deze vraag zich mettertijd ontwikkeld tot ik door de discipline van de mededeling tot een – tijdelijk, voorlopig, persoonlijk, onvolledig – antwoord werd gedwongen. Dit antwoord geef ik als mijn uitwuiwen van collegae mederedacteuren en collegae lezers.

De ganse waarheid zeggen over 'de' psychiatrie is een illusie, net zoals de eenheid van het subject verloren is. Als klinische wetenschap wordt de psychiatrie in het medisch veld – waarin zij daardoor een excentrische positie inneemt, zoals het subject ten aanzien van de taal – getekend door haar object. Dit object, het subject en zijn verhaal, is van historische orde en laat zich in genendele reduceren tot een object van observatie en experiment in de gewone natuurwetenschappelijke zin des woords. Ook al zijn observaties en experimenten in die zin mogelijk of denkbaar, toch is er steeds een niet reduceerbare rest, waarlangs het onbewuste zowel patiënt als onderzoeker *deelt*. De psychiatrische kliniek kan niet zonder de overdracht gedacht worden. Tegen deze subjectivering poogt de wetenschapper zich te wapenen.

Als klinische en grotendeels ambachtelijke discipline blijkt de psychiatrie een disharmonisch kennisgebied te zijn dat drijft op een verborgen paradigma. De opvatting van het werkveld zelf dient derhalve door een funderende theorie te worden gedragen, die zal bepalen welke wetenschappelijke feiten door de waarneming worden gegeneerd en welk belang zij in de casus krijgen.

Het uitgangspunt van *elke vorm van psychiatrie als klinische praxis* en als praktijkwetenschap is de casus, de gevalsstudie. In die zin bouwt de psychiatrie op de fundamenten van de medische kliniek zoals zij in de vorige eeuw tot stand kwam.

Het psychisch apparaat is ondenkbaar zonder biologisch, somatisch substraat; de stoornissen, zowel anatomisch als fysiologisch, van het somatisch substraat worden op psychisch niveau vertaald in psychische stoornissen; niet alle psychische stoornissen zijn evenwel onderworpen aan dezelfde logica in omgekeerde zin. Waar het gaat om de positie van het subject en zijn lijden, is de betekenaar het substraat 'par excellence'. Het benaderen van deze structurele problematiek vereist dat rekening worde gehouden met het onbewuste en met de inbedding van het subject in de symbolische orde, waarvan de taal de voorwaarde is. Het belang van het levensverhaal is daarvoor onschatbaar.

Op dit punt van omzien en vooruitblikken wil ik volgende definitie van ons, van mijn vakgebied formuleren: psychiatrie is als onderdeel van de geneeskunde een klinische wetenschap die zich bezighoudt met het psychisch lijden, waarin een weten ontwikkeld wordt vanuit en over een particuliere casus, dit in relatie tot algemene wetmatigheden. Zij is een praxis van het woord, ook als de psychiater zich laat bijstaan door andere technieken, en gaat daarbij te werk volgens de strenge principes van de medische kliniek. Deze principes leiden specifiek voor de psychiatrie tot een opdeling van haar klinisch veld: naast de kliniek van het teken, waarvan het substraat somatisch-fysiologisch is, geldt evenzeer de kliniek van de betekenaar, waarvan het substraat psychisch is, met name de betekenaar zelf. Voor een correct hanteren van beide klinische velden, het eerste zich vaak in en langs het tweede uitend, geldt dat het object van de psychiatrie het levensverhaal is. Het psychisch lijden is immers onontwarbaar verbonden met de 'condition humaine' en het menselijk 'onbehagen' dat deel uitmaakt van de subjectwording. De asymmetrie tussen beide klinische velden tekent het centrale manco van de psychiatrie uit.

Als klinische wetenschap ontleent de psychiatrie haar bestaan aan haar manco, zoals het subject slechts subject kan zijn door de gedeeldheid die het tekent. Ieder totalitair, want desubjectiverend, project zal het bestaan van de psychiatrie bedreigen. Dit geldt voor elke poging tot reductionisme, van welke signatuur ook.

Dit uitwuiven weze daarmee meteen een laattijdig eresaluut aan de Collega – jawel, met hoofdletter – die mij een goede kwarteeuw terug

zijn ironische vraag toewierp. Het is geen toeval dat deze vraag nu terugkeert.

Is er overigens nog zoiets als toeval, of zit het dan toch allemaal in de genen en in de enzymen, het mitochondriaal DNA niet te na gesproken? Laat ik dit zeggen: die Collega is mij niet verwant, geen familie dus – zoals Vlamingen dat wel eens plegen te zeggen –, maar hij is mij zeer nabij. En hij weet het. Maar dat doet er verder niet toe. Het moge het Tijdschrift goed gaan: de psychiatrie heeft dit tijdschrift nodig.

Noot

1. 'Dans le discours qu'aujourd'hui je dois tenir [...] j'aurais voulu pouvoir me glisser subrepticement. Plutôt que de prendre la parole, j'aurais voulu être enveloppé par elle [...]. J'aurais aimé m'apercevoir qu'au moment de parler une voix sans nom me précédait depuis longtemps [...].' (M. Foucault, *L'ordre du discours*. Gallimard, Parijs, 1971, p. 7).

Hubert Van Hoorde